

Шарль Бодлер

ПОРАДИ МОЛОДИМ ЛІТЕРАТОРАМ

переклав Олексій Соляник

Заповіді, що ми збираємося прочитати, є плодом досвіду; досвіду, який передбачає певну кількість грубих помилок, що їх здійснював кожен, – майже всі, – тож я сподіваюся, що мій досвід буде підтверджений досвідом усіх інших.

Таким чином, ці заповіді не мають жодних інших претензій, окрім як *vade mesum*¹, жодної іншої користі, окрім *дитячої та чесної ввічливості*. – А от користність величезна! Припустімо, це кодекс ввічливості, писаний якою-небудь пані Варенс² до розумного й доброго серця, корисні мамині уроки по мистецтву одягатися зі смаком. Так само і я внесу в ці заповіді, що присвячені молодим літераторам, братерської прихильності.

I

ПРО ЩАСТЯ ТА НЕВДАЧУ ДЕБЮТУ

Молоді письменники, які, говорячи про починаючого колегу, заздрісно промовляють: «Це чудовий дебют, йому дійсно поталанило» – не розмірковують над тим, що будь-якому початку завжди щось передувало і що це наслідок двох десятків інших початків, тим молодим письменникам невідомих.

Я не знаю, з точки зору репутації, чи мав колись місце грім серед ясної днини; радше я гадаю, що будь-який успіх, в арифметичній чи геометричній пропорції гартує хист письменника, як результат попередніх успіхів, часто невидимих незброєним оком. Існує повільна агрегація молекулярних успіхів, але чудесних і спонтанних виникнень – ніколи.

Ті, хто кажуть: «Я приречений на невдачу» – це ті, хто ще не досягли достатнього успіху, і їм про нього нічого невідомо.

Я враховую тисячі обставин, які огортають людську волю і які самі по собі мають самодостатні причини; вони створюють окружність, в яку вписана наша сила волі, однак це коло рухливе, воно живе і кружляє: щодня, щохвилини й щосекунди воно змінює свою протяжність і центр. Таким чином, замкнені у колі людські волі щомиті змінюються у своїй взаємодії, й це те, що становить свободу.

Свобода і невідоротність — дві протилежності; побачене зблизька і здалеку, це єдина воля.

Ось чому нещастя не існує. Якщо вас спіткає невдача, то це тому, що вам чогось бракує: пізнайте, що це таке, вивчіть взаємодію сусідніх воль і вам буде легше пересуватися округністю цього кола.

Один приклад із тисячі. Багато з тих, кого я люблю і поважаю, лютують проти сучасних широковідомих письменників, – Ежен Сю, Поль Феваль, – утілення логогрифів; тим не менш талант цих людей, яким би легковажним він не був, все ж таки існує, а от гніву моїх друзів ніби й немає, вірніше, він *існує в меншій мірі*, – адже це даремно витрачений час, найменша цінність у світі. Питання не в тім, література серця чи форми є вищою за модну: це надто безперечно, принаймні для мене. Але це буде справедливо лише наполовину, допоки ви не вкложите у жанр, в якому ви воліли б працювати, стільки таланту, скільки вкладає у свій Ежен Сю. Запаліть якомога більше інтересу новими засобами; оволодійте рівною і навіть переважаючою силою в протилежному напрямку; подвойте, потройте, почотверіть дозу щоб досягти рівної концентрації, і ви вже не матимете права пліткувати про *буржуа*, оскільки *буржуа* стоятимуть поруч з вами. А до того часу, *vae victis!*³ Бо ніщо не є істиннішим за силу, якою є найвища справедливість.

II

ВИНАГОРОДА

Яким би гарним будинок не був, передусім він – перш ніж його краса буде продемонстрована – стільки-то метрів у висоту і стільки-то в ширину. Так само і література, яка є найбезціннішою матерією, – передусім є заповненням газетних колонок; і літературний архітектор, чиє одне тільки ім'я не гарантує шансів на прибуток, змушений продавати свої твори за всяку ціну.

Є молоді люди, які кажуть: «Якщо це так погано оплачується, то навіщо ж так старатися?». Вони могли б виконати *роботу покраще*; і в такому випадку вони були б ошукані тільки через реальну необхідність, за законом природи; це самоошуканство. Погано оплачувані тут, вони могли б здобути собі честь; погано оплачувані там, вони себе ганьблять.

Усе, що я міг би написати на цю тему, можна підсумувати цією найвищою максимою, яку я доводжу до роздумів усіх філософів, усіх істориків та всіх ділків: лишень на прекрасних почуттях приходиться щастя!

Ті, хто кажуть: «Навіщо ж так *докладатися праці* за такий дріб'язок?» це ті, хто згодом, досягнувши почестей, жадають продати свої книжки по двісті франків за фейлетон, а отримавши відмову – повертаються наступного дня, щоби запропонувати їм їх уже зі знижкою у сто франків.

Розумна людина каже: «Я вірю, що це варте так багато, тому що я маю геній; але якщо треба поступитися у чомусь, то я зроблю це задля честі бути серед вас».

III

СИМПАТІЇ ТА АНТИПАТІЇ

У любові, як і в літературі, симпатії мимовільні; тим не менш, вони потребують перевірки, і розум відіграє в них свою подальшу роль.

Справжні симпатії чудові, тому що вони одне одного варті; фальшиві огидні, адже вони поєднують у собі – якщо не вважати на елементарну байдужість, яка все ж краща за ненависть, – суттєві наслідки обману та розчарування.

Ось чому я визнаю і захоплююся товаристськістю, коли вона ґрунтується на істотному сходженні розуму й темпераменту. Вона є одним із здорових проявів природи, одним із багатьох підтверджень цього священного прислів'я: в єдності сила.

Той самий закон відвертості й простодушності має керувати і антипатіями. Однак є люди, які плекають у собі ненависть, легковажно і приголомшливо. Це дуже необачно й означає нажити ворога, – без вигоди чи прибутку. Невлучний удар не тільки не ранив серце суперника, якому він був призначений, але й може поранити когось з секундантив, що стоять ліворуч чи праворуч під час дуелі.

Одного разу під час уроку фехтування до мене прийшов кредитор і став надокучати мені, ударами рапіри я погнав його зі сходів. Коли ж я повернувся, учитель фехтування, миролюбний велетень, якому достатньо дмухнути на мене аби збити з ніг на землю, сказав мені: «Які ж ви марнотратні на свою антипатію! Поет! Філософ! От тобі!» – задиханий і соромний, двічі погаявшись з випадками, я був зневажений ще однією людиною, – кредитором, якому я не завдав великої шкоди.

Воістину, ненависть – це дорогоцінний напій, отрута, стократ дорожча за отруту Борджія⁴, – адже вона зроблена з нашої крові, здоров'я, сну і на дві третини з нашої любові! З цим варто поводитися скупю!

IV

ПРО НИЩІВНУ КРИТИКУ

Нищівною критикою слід послуговуватися лише проти приспівників омани. Якщо ви сильні, то напад на сильного вас погубить; навіть якщо ви у чомусь незгодні по декільком пунктам, то в певних випадках він завжди буде з вами заодно.

Існує два методи нищівної критики: по кривій лінії і по прямій, яка є найкоротшим шляхом.

Удосталь прикладів кривої лінії можна знайти у фейлетонах Жюльє Жанена. Крива розважає галерею, але не освічує її.

Пряма лінія нині з успіхом практикується деякими англійськими журналістами; у Парижі вона вийшла з ужитку; навіть пан Граньє де Касаньяк, як мені здається, геть забув про неї. Метод цей полягає в тім, щоб сказати: «пан Х – безчесна людина, й до того ж бовдур, ось що я збираюся тут довести» – і довести це! *primo – secundo – tertio, – etc.* Рекомендую цей метод усім тим, хто має віру в розум і твердий кулак.

Невдала інвектива – жалюгідний випадок; це стріла, яка, вертаючи назад, може на льоту подерти вам руку, це куля, рикошет якої може вас вбити.

V

МЕТОДИ КОМПОЗИЦІЇ

Сьогодні потрібно писати багато – тому писати треба швидко, – тому й поспішати треба звільна; а тому необхідно, щоби всі удари були завдані, й жоден не був марним.

Щоб писати швидко, потрібно багато думати, носити сюжет повсюду з собою – на прогулянку, в купальню, в ресторан й ледь не до коханки.

Делакруа колись сказав мені: «Мистецтво настільки ідеальна й швидкоплинна річ, що інструменти ніколи не бувають достатньо чистими, а засоби досить дієвими». Так само і з літературою; тому я не прихильник виправлень і закреслень; помарки скривлюють дзеркало думки.

Деякі, причому найвидатніші й найбільш сумлінні, – Едуар Урліак тому приклад, – починають з того, що списують купи паперу; вони це називають покриттям полотна. Мета цієї заплутаної операції – нічого не втратити. Потім при черговому переписуванні вони вже скорочують, щось вилучають. І навіть якщо результат був відмінним, це зловживання часом і талантом. Покрити полотно – це не заповнити його фарбами, але окреслити мазками й розташувати маси в світлих і прозорих тонах. Полотно має бути покрите – духом – коли письменник береться за перо, щоб написати назву твору.

Подейкують, що Бальзак працює з рукописом і коректурою у фантастичний та безладний спосіб. А тому роман проходить через серію становлень, унаслідок яких розсіюється не лише цілісність речення, а й усього твору. Безсумнівно, цей поганий метод, який надає стилю – не знаю, як висловитися, – характер різнорідності,

безладності і продовження чернетки; в цьому полягає єдиний недолік великого історика.

VI

ЩОДЕННА ПРАЦЯ І НАТХНЕННЯ

Оргія вже не є сестрою натхнення; ми розірвали це розпусне споріднення. Швидке нервово виснаження і неміч певних прекрасних натур достатньо свідчать проти цього огидного упередження.

Ситне, але регулярне харчування – єдина потреба плідних письменників. Натхнення, безумовно, є сестрою щоденної праці. Ці дві протилежності не є взаємовиключними так само, як і всі протилежності що становлять природу. Натхнення кориться мов голод, як травлення і сон. Безсумнівно, розум має свого роду небесну механіку, якої варто не соромитися, але користати її найславетнішу перевагу, як лікарі використовують механіку тіла. Якщо ви хочете жити впертим спогляданням майбутнього твору, щоденна робота послужить натхненням, – як розбірливе, виразне письмо служить висвітленню думки, й як думка, спокійна і могутня, служить розбірливому письму; час поганого письменництва минув.

VII

ПРО ПОЕЗІЮ

Що стосується тих, хто займається або успішно займається поезією, я раджу ніколи від неї не відмовлятися. Поезія – з тих мистецтв, що приносять найбільший прибуток; але це своєрідна інвестиція, відсотки за яку не виплачуються допізна, – втім, дуже великі.

Я кидаю виклик заздрісникам цитувати мені хороші вірші, які розорили видавця.

З моральної точки зору, поезія встановлює таке розмежування між умами першого і другого порядків, що найбільш буржуазна громадськість не уникає цього деспотичного впливу. Я знаю людей, які читають зазвичай посередні фейлетони Теофіля Готьє, тому що він створив *Комедію Смерті*; ясна річ, вони не відчують усіх благодатей цього твору, проте вони знають що він – поет.

Крім того, що дивуватися, коли кожна здорова людина може обходитися без їжі протягом двох днів, а без поезії – ніколи?

Мистецтво, яке задовольняє найнагальніші потреби, завжди буде найбільш шанованим.

VIII

КРЕДИТОРИ

Ви, певне, пригадаєте комедію під назвою *Безлад і Геній!* Те, що цей безлад інколи супроводжує генія, лише доводить, що геній страшенно сильний; на превеликий жаль, для багатьох молодих людей ця назва виражала не випадковість, але необхідність.

Дуже сумніваюся, що у Гете були кредитори; сам Гофман, безладний Гофман, перейнятий розповсюдженими потребами, постійно їх прагнув позбутися, та зрештою він помер у той момент, коли більш вишуканіше життя дозволило його генієві розцвісти найяскравіше.

Ніколи не майте кредиторів; ваша воля, вдавайте нібито вони у вас є, й це все, що я можу вам запропонувати.

IX

КОХАНКИ

Якщо я хочу дотримуватися закону контрастів, який керує моральним порядком і фізичним порядком, у питанні жінок я змушений вказати на тих, що становлять небезпеку для літераторів: *порядну жінку*, синю панчошу і актрису. *Порядна жінка* безсумнівно належить двом чоловікам, і вона надає нездарну поживу для деспотичної душі поета; синя панчоха – це чоловік, що не склався; на актрису ж, тому що вона заглиблена в літературу і розмовляє театральним жаргоном, – словом, вона не є жінка у загальноприйнятому розумінні цього слова, – публіка для неї є чимось ціннішим за любов.

Чи уявляєте ви собі поета, який закоханий у свою дружину і змушений спостерігати, як вона грає роль трагедії? Мені здається, що він повинен підпалити театр.

А чи можете ви уявити, щоб цей чоловік писав роль для своєї безталанної дружини?

І цей інший труд, аби передати біль епіграмами публіці на передньому плані, що його аудиторія зробила найдорожчим буттям, – це буття, яке східні народи замкнули на три ключі, перш ніж приїхати вивчати право в Париж?

Саме тому, що всі справжні літератори іноді жахаються літератури, я їй пропоную їм, – вільним і гордим душам, стомленим духам, яким на сьомий день

завжди потрібен відпочинок, – тільки два можливі типи жінок: дівчатка або дурепи, – любов або домашній затишок. Браття, чи потрібно пояснювати причини?

•

1 – *vade mecum* (лат. іди зі мною) – маленький посібник, кишенькова довідка. Використовувалося в Західній Європі, особливо в Німеччині, як назва збірки легких і жартівливих думок та невеликих повістей, що служать для часопроведення, а згодом так називалася майже будь-яка кишенькова книжка.

2 – ймовірно, Бодлер натякає на баронесу і благодійницю Франсуазу-Луїзу де Варенс (1699-1762), яка славилася тим, що вела вільне життя як для жінки свого часу. Була коханкою Жан-Жака Руссо.

3 – *vae victis!* (лат. горе переможеним) – вислів, що означає капітуляцію на умовах, які визначає переможець по праву сильнішого.

4 – фразеологізм, що означає відому отруту «Кантарелла», якою користувалися у середньовіччі. Також є легенда, що цією отрутою користувалася родина аристократів Борджіа під час керування Олександра VI, однак достовірних джерел не існує.